

Nyord landsby

Alle illustrationer
kan forstørres

Skemanummer:	1
Betegnelsen:	Nyord landsby
Kategori:	Bebyggelsesmønstre
Registreringsdato:	Oktober 2004
Registratør:	Erica Heyckendorff, Berings Tegnestue

Kort over bebygget struktur

Input: terrænformer - rumdefinerende elementer - homogene forløb - grænser - fixpunkter - kig

En enkeltraded alle af grantræer og 3 gavlvendte huse følger vejen ind over markerne ned til landsbyen. Et lille vandhul og sænket vandløb afgrænser byen mod nordøst.

En hæk tager retningen op efter de gavlvendte hus for at ophøre, idet man entrerer landsbyen. Her er åbent indblik til haverne, og det er husenes vægge, der tegner byrummene. Gårdene ligger lidt højere på deres tofter end gaden. Gaden falder let og afslutter i et T-kryds dannet af en længe, den tidligere præstegård, som ligger parallelt med tværgaden. Mod øst falder gaden, mod vest opleves en let stigning op mod kirken. Rummet omkring kirken defineres af tre gårdes lange længer, der tilsammen danner et veldefineret rum. Som paraply over rummet mellem husene står store træer. To på hver side af lågen ind mod kirken. To overfor, på hver side af indgangsstien op til den ene gård. De giver byrummet tag over hovedet.

Topografisk undersøgelse

Input: topografiske forhold - udnyttede landskabstræk - byprofil/silhuett - grænse mellem byrum og land - grænse til vand

Ankomsten til byen sker ad en sidevej på landevejen henover øen. Vejen går mod syd hen til landsbyen og udgør et markant retningskifte i forhold til hovedretningen øst/vest.

Retningsskiftet accentueres af en række vejtræer - lidt utraditionelt graner - der løfter retningen op i tre dimensioner. Landsbyen danner således et appendiks på den altdominerende øst-vest retning og markerer sig ved sin beplantning af træer og levende hegn i det ellers meget åbne landskab.

Byen ligger ganske nær øens højeste punkt med lodshuset, der står som et vartegn, lidt udenfor byen.

Ved ankomsten til landsbyen danner et lavtliggende vænge med et lille vandhul, Trende Sø, og et par småhuse, bl.a. et lille, grundmuret brandsprøjtehus, en retning på tværs og opleves som byens nordgrænse helt tæt på.

Landsbyen afgrænses mod nordøst af den nordøstligste gårds fritliggende, ret store, moderne lader og bagarealer i

modsatning til afgrænsningen vest for vejen, hen til landsbyen, som udgøres af blødt udformet, levende hegn, der lukker sig om bebyggelsen. Samme lukkethed, og dermed klare afgrænsning, opleves på landsbyens sydøstlige side. Mere åben karakter opleves på vestsiden, hvor husene ligger ganske åbent langs en blind stikvej ud fra landsbyen.

Den nordlige del af landsbyen, ankomstsiden, og den vestlige del med kirken ligger højest, mens terrænet falder gradvist ned gennem landsbygaden mod øst, Nordgade, og sydøst, Søndergade. I Strandstrædet opleves et ganske dramatisk fald ned mod havnen.

De vandrette linjer, som gårdenes høje sokler og kampestenssoklerne under hække og stakitter rundt om haverne tegner, fremhæver det skrånende terræn, byen ligger på, og som gaderne følger.

Historisk analyse

Input: Historisk byplan - matrikelstruktur - byudviklingsområder - funktionelt bymønster - gadestruktur - byrumsenheder

Af ny, og olddansk warth: bred. 1231: Nyorth. Pontoppidans atlas: Nyejordsøe. Ca. 1800: Nore, Noor, Nyjord. I dag: Nyord. Lodseri fra ca. 1700-1879, men allerede lodseri i 1500-tallet på grund af handelsruter til sildemarkederne omkring Østersøen (f.eks. Gotland og Hedeby) og fra København til Vordingborg. Landbrug var dog hovederhverv.

Før 1720: 20 fæstegårde under Jungshoved Gods - uden hoveri p.g.a. afstand. I 1720 overgik øen til det mønske krongods. 1769 købte nyorderne sig fri.

1763 brænder 15 gårde, men allerede i slutningen af 1700 er der 20 gårde med 120 mennesker, i alt 170 mennesker i alt på øen, hvor de sidste 50 var daglejere, husfolk og søfarende. Ved udskiftningen flytter kun 1 gård ud, og 14-15 af de øvrige gårde er stadig beliggende i byen. Den muligvis 15., den sidste gård i sydvest, optræder ikke på kortet fra 1835, men ses klart på kortet fra 1887-95.

Kirken blev indviet 1846, bygmester Otto Michael Glahn var ophavsmand. Frederiksberg Kirke ar forbilledet.

I 1968 bygges bro til Møn, og øens købmænd, 5 helt op til 1950erne, lukker en for en; i dag er kun købmand Noors forretning i Sønderstræde tilbage. Her ligger også et nedlagt mejeri, nu en gennemrenoveret villa, samt brøndpladsen, en mindre pladsdannelse med høj brøndpumpe.

Øen fik skole i 1842 med præsten som lærer. 1900: 70 børn, to klasser. 1920: en klasse. 1940: kun 15 børn. 1967: kun 6 med skolegang på Møn.

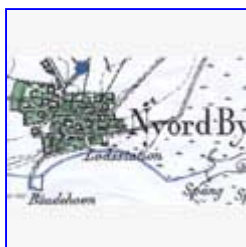
Gårdene har almindeligvis haft ret ringe tilliggende, 8-10 tdr. land, hvilket var muligt p.g.a lodseri. Også bygningsanlæggene afspejlede dette: hverken stor stald eller ladeplads var nødvendig. En længe rummede både beboelse: øverstestue, dagligstue, ovn, skorsten/køkken spisekammer overfor

kammer, og til sidst lo og stald, hvilket forklarer de bemærkelsesværdigt lange bygninger.

1835

På kortet fra 1835 synes gårdene at ligge på sine torpe som øer i gadejorden, der udgør ret åbne gaderum, især i den nordlige del, forten. En fortætning i gennem tiden synes således ikke kun at være bygningsmæssig - de store gårde er gennem tiden blevet suppleret af gadehuse uden jord - men også omfattende behandlingen af rummet mellem husene. Det forklarer den oplevelse, man har i dag af, at de store gårdes lange længer ligger tilbage i gadebilledet, med haver foran, mens de mindre huse typisk har kontakt til gadelinjen, enten med gavl eller facade.

1887-93

Som det fremgår af kortet fra 1835 er der på dette tidspunkt kommet flere småhuse til, især i området nær havnen. Omkring byen er alle matrikelskellene fra stjerneudskiftningen bevaret og kan tydeligt aflæses i terrænet, idet stier, stikveje og tilkørselsvejen følger skellene og ligger som stråler ud fra landsbyen.

Gadestrukturen danner en indre ring med de øvrige veje strålende ud fra, beliggende på et plan, let skrånende mod sydøst og bestående af de tre gader med navn efter verdenshjørnerne, Nordgade, Søndergade og Østergade. De øvrige veje ligger som stikveje på dette ringgadeforløb. Gaderne mod syd, ned mod kysten, danner mere eller mindre stejle stikveje og udmunder i den lavt beliggende parallelgade, Nyord Havnevej. Stikvejene vest ud ad byen benyttes som "byudviklingsområde" - her ligger 3-4 nyere villaer, i formsprog fra den tid, de er bygget.

Arkitektonisk iagttagelse/skitsering, samt vurdering

Input: målforhold - rumlige relationer - åbninger - stigninger - grænser - retninger - bygningselementer - belægninger Samspil mellem topografi og byrum - fixpunkter - homogene forløb - rumligt artikulerede brud og forskelle - reminiscenser af historiske strukturer og bygninger - sammenstød mellem historiske lag - anbefalinger

Ankomsten til byen står markant i landskabet med opadstræbende linjer i form af en række graner og tre rejste gavle mod gaden.

Hyppigt ligger bygninger inde på gårdtomten, let hævede. Gaderummene defineres således mange steder af hække, granitstensgærder og stakitter. De steder, hvor der er bygget helt ud i gadelinjen, står derfor særligt markant: præstegårdens lange facade i Nordgade, som afslutter Nyord Bygade, husrækken med købmanden i Søndergade, samt en kort række med småhuse i strædet overfor kirken.

Ved kirken opstår en mindre pladsdannelse med vægge udgjort af lange gårdlænger - der, trods den tilbagetrukne beliggenhed, definerer byrummet, netop i kraft af længden. Ved brøndpumpen opleves et andet pladsrum, men her er enhederne mindre: en præcis hæk er i høj grad med til at afgrænse rummet sammen med den efterfølgende, meget homogene husrække.

Præstegården danner en væg for kigget ned ad gaden og introducerer en øst-vest retning.

De historiske lag kan aflæses i bebyggelsen. I den store målestok: de store gårde oppe i byen, de yngre på skrænten ned mod kysten. Og i den mindre målestok: De ældste bygninger, gårdene, tilbagetrukket på grunden, og de senere tilkomne, mindre huse fremme i kontakt med gadeflugten.

Ved brøndpumpen

Nyord Havnevej har bebyggelsen beliggende på den ene side og haver, fint indrammet af hække, på den anden side, ud mod kysten. Her og der med fine kig til vandet.

For enden af Hans Henriks Stræde danner en "wigwam" af bundgarnspæle et fixpunkt for blikket, og beplantningen giver en indramning af kigget til sundet.

To gavle ligger ganske tæt overfor hinanden og danner en snæver port om Strandstrædet. Straks efter åbnes op igen med vid udsigt udover vandet.

Kigger man op ad Strandstrædet ligger kirken som en stort og magtfuldt vartegn. Der er kamp om pladsen som fixpunkt: kirkespir, klokketårn - eller cypres?

Landsbyens karakter fastholdes, hvis der hæges om det gode møde med gaden: stakittet, hækken, granitsoklerne, som ses langt de fleste steder i byen. Bygges der mure om haverne, vil man svække den dobbelthed af lukkethed og transparens, som ligger i hækken og stakittet, og åbne forhaver vil opløse gadebilledet.

Det er også væsentligt, at bevare den enkle materialeholdning som blank mur eller pudset mur og strå eller røde tegltagsten; husene må endelig ikke blive for "fine" materialemæssigt. Uimponeretheden over den kystnære beliggenhed er ligeledes karakteristisk. Her er kun få panoramavinduer og store altaner.

To "ømme" punkter er der at nævne: et stort skur på kystsiden

af Nyord Havnevej forekommer malplaceret og alt for stort, og den nordøstligst beliggende gårds bagside kunne trænge til lidt beplantning, der kunne dølge de store lader og bagarealer.

[Til sidetop](#)

[Udskriv denne side](#)

[Til oversigt](#)